

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΑΔΙΕΞΟΔΑ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '60 ΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ ΥΠΕΡΒΑΣΗΣ ΤΟΥΣ ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ. ΟΙ ΑΓΚΥΛΩΣΕΙΣ ΜΙΑΣ ΑΝΑΠΗΡΗΣ ΚΑΡΕΚΛΑΣ

Γιάννης Μητάκος, Νομικός - Δημοσιολόγος

Εισαγωγή

Οι αλληπάλληλοι διχασμοί στη νεότερη πολιτική ιστορία της Ελλάδας, με τελευταίο και πιο αιματηρό, τον εμφύλιο πόλεμο 1946-49, συσώρευσαν στην Ελληνική κοινωνία πολλά προβλήματα. Αμσηση συνέπεια αυτού του γεγονότος είναι η σε θεσμικό και πολιτικό επίπεδο εγκατάσταση μηχανισμών, για τη διαμόρφωση και παγίωση σχέσεων εξουσίας τέτοιων που θα υπηρετούσαν ένα κλειστό σύστημα εξουσίας.

Οι θεσμικοί εκπρόσωποι του κράτους (παλάτι, στρατός, σώματα ασφαλείας, δημόσια διοίκηση κλπ.) εννοούσαν το ρόλο τους ως δημοσίων λειτουργών με απόψεις και συμπεριφορές που αντιστοιχούσαν στις πιο συντηρητικές αντιλήψεις. Συνεπίκουροι για να μην πούμε και εμπνευστές στο "ρόλο" αυτό ήρθαν οι Ξένες, συμμαχικές υπηρεσίες, κυρίως αμερικανικές και το παρακράτος, που υποκατέστησαν ουσιαστικά τις νόμιμες, τις συνταγματικές, δημόσιες λειτουργίες του κράτους.

Πρώτα απ' όλα, η φύση του πολιτεύματος στην κορυφή του οποίου βρίσκεται άρχων κληρονομικός, έχει εξ ορισμού συντηρητικό χαρακτήρα. Ο χαρακτήρας αυτού του πολιτεύματος επιβαρύνεται από το γεγονός ότι οι απόγονοι του οίκου Χολσταίν Γλύξμπουργκ της Δανίας, αντιλαμβάνονται το ρόλο τους κατά τρόπο που αναγκάζει αργότερα τον J. Μεγnaud να γράψει για τον τελευταίο εκπρόσωπο αυτής της δυναστείας για την πολιτεία του πριν και μετά την αποστασία του '65 τα εξής: "κατανοούσε το συνταγματικό του ρόλο σαν να είχε γεννηθεί τον περασμένο αιώνα..."

Ο συνδυασμός των παραπάνω γεγονότων θα αρκούσε για να προσδώσει στο πολιτικό σύστημα της μεταπολεμικής Ελλάδας το χαρακτήρα του πιο συντηρητικού ίσως κοινοβουλευτικού συστήματος του δυτικού κόσμου.

Πέραν αυτού όμως μια σειρά από ιστορικά γεγονότα και καταστάσεις, περιγράφουν αλλά και προσδιορίζουν το ιστορικό και κυρίως το ιδεολογικό φορτίο που κομίζει το πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης.

Τα αλληπάλληλα κινήματα του μεσοπολέμου, ιστορικά προϊόντα του διχασμού, με τελική κατάληξη τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου του 1936, οι εκκαθαρίσεις που ακολούθησαν στο στρατό, την αστυνομία, τη δημόσια διοίκηση και αλλού, καθώς και την "παιδεία" των ελλήνων αξιωματικών διαμορφώνει σ' αυτούς μια νοοτροπία και μια συμπεριφορά που διαπνέεται από "πνεύμα δυσπιστίας προς το λαό, προς την ικανότητά του να αποτελεί ενεργό παράγοντα της τύχης του και της ιστορίας της πατρίδας του. Η δυσπι-

στία αυτή που έφθασε ως τον απλοϊκό μεταφυσικό διαχωρισμό λαού και έθνους, συνυφάνθηκαν και με μια περιφρόνηση προς τον πολιτικό κόσμο, προς όλα τα κόμματα και όλους τους πολιτικούς άνδρες".²

Η διατήρηση κατόπιν των εκτάκτων μέτρων της δικτατορίας του Μεταξά, εκ του νόμου του Κ.Κ.Ε. που χρησίμευσε σαν πρόσφορο πρόσχημα για πολιτική, οικονομική και διοικητική δίωξη κάθε φορέα αντίθετου προς την κρατούσα άποψη, συγκρότησαν τη μια όψη του μεταπολεμικού πολιτικού μας συστήματος.

Η χειραγώγηση του συνδικαλιστικού κινήματος, η απονέκρωση της Τ.Α. η μονοπόληση των κρατικών μέσων μαζικής ενημέρωσης και ο κυριαρχικός ρόλος των ξένων μυστικών υπηρεσιών διαμορφώνουν το γενικό πλαίσιο της μεταπολεμικής-μετεμφυλιακής ελληνικής πολιτείας.

Σ' αυτό το πλαίσιο, που συνιστά στην ουσία ένα σύστημα περιορισμένης, ανάπηρης, θα λέγαμε, δημοκρατίας, καλείται να λειτουργήσει και να "εκουγχρονισθεί" μια κοινωνία βγαλμένη από μια κατοχή, μια αντίσταση και ένα εμφύλιο!

Καλείται μέσα σ' αυτό το ασφικτικό πλαίσιο να παρακολουθήσει τις εξελίξεις που συντελούνται στον κόσμο και ιδιαίτερα στη Δ. Ευρώπη την ώρα που οι άλλες Ευρωπαϊκές χώρες πραγματώνουν ή έχουν πραγματώσει την αστική τους ολοκλήρωση κάτω από τις πιο πρόσφορες συνθήκες ύστερα μάλιστα από τη συντριβή του φασισμού και του ναζισμού!

Η αντινομία αυτή δεν μπορεί παρά να γεννά σοβαρές δυσλειτουργίες και να προκαλεί ακόμα πιο σοβαρές αγκυλώσεις στα πλαίσια του ανάπηρου πολιτικού συστήματος που δεν μπορεί παρά να οδηγήσει "από την τυραννία στην επανάσταση" όπως επιγραμματικά είπε ο Γ. Παπανδρέου, στη διάρκεια του πρώτου ανέκδοτου αγώνα.

Ολο αυτό το πλέγμα και το πνεύμα της εξουσίας επηρεάζει δραστικά την οικονομική ανάπτυξη της χώρας (συγκεντρωτική, στρεβλή, χαριστική, μονομερής, αδιέξοδη, εξοπτική για τα λαϊκά στρώματα). Επηρεάζει την παιδεία (παραχάραξη της ιστορίας, σκοταδισμός), τη δημόσια διοίκηση (φαυλότητα, συναλλαγή, μεροληψία, αναποτελεσματικότητα), την ελευθερία (αστυνομικό κράτος), την ισοπολιτεία (πιστοποιητικά κοινωνικών φρονιμάτων), τη δημοκρατία γενικά (κλειστό σύστημα εξουσίας), τον αστικό, τέλος, εκουγχρονισμό της χώρας (ανυπαρξία κανόνων του παιχνιδιού σε όλα τα επίπεδα, ευνοιοκρατία, προνόμια, μονοκομματική διακυβέρνηση με έκνομα συνήθως μέσα, ταύτιση του κράτους με το "κόμμα". Η οικονομική ανάπτυξη στηρίζεται στο δόγμα της σταθερότητας. Η εργατική νομοθεσία είναι αναχρονιστική και το εργατικό προσωπικό πλεονάζον. Ομως παρά ταύτα δεν κατορθώνει ούτε την παραγωγική βάση της οικονομίας να διευρύνει, ούτε το πρόβλημα της απασχόλησης να λύσει έστω και μεσοπρόθεσμα, ούτε σοβαρές ξένες επενδύσεις να γίνουν παρά τα προνόμια που παραχωρούνται με το Νομοθετικό Διάταγμα 2687/53 στο ξένο κεφάλαιο. Ετσι η όποια "ανάπτυξη" γίνεται είναι στρεβλή, ανισομερής, χωρίς προοπτική, καταστροφική για το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.

Το εργατικό δυναμικό εξακολουθεί να πλεονάζει και η μετανάστευση παίρνει διαστάσεις μαζικής φυγής.

Το Πολιτικό Σύστημα

Το σύνταγμα του 1952, προϊόν των κοινωνικοπολιτικών συσχετισμών που προέκυψαν από την έκβαση του εμφυλίου πολέμου δεν μπορούσε παρά να διαπνέεται από το πνεύμα που το διαμόρφωσε. Η φύση και ο χαρακτήρας του πολιτεύματος ως μοναρχικού, έφερε από τη γέννησή του όλα εκείνα τα στοιχεία που μπορούσαν να περιορίσουν το ρόλο του λαϊκού παράγοντα σαν συντελεστή στη διαμόρφωση της ιστορίας του.

Παρά ταύτα οι όποιες δυνατότητες ενός κάποιου ρόλου του λαϊκού παράγοντα στα πλαίσια αυτού τούτου του συντάγματος, αποτελούσε πάντα "απειλή" για το κρατούν πολιτικό σύστημα. Ετσι η περίοδος αυτή σημαδεύεται από τη διατήρηση των εκτάκτων μέτρων, που αν η επιβολή τους μπορεί να κατανοηθεί σε έκτακτες ανώμαλες κυρίως καταστάσεις, δεν μπορεί να κατανοηθεί σε περιόδους ομαλές.

Η διατήρηση σε ισχύ του Γ' ψηφίσματος του 1946 "περί εκτάκτων μέτρων αφορώντων τη δημόσια τάξη και ασφάλεια" του Α.Ν. 516 "περί ελέγχου της νομιμοφροσύνης των δημοσίων υπαλλήλων και υπηρετών" με το Ν.Δ. 687/48 "περί μέτρων αναφερομένων στους εκτοπιζομένους" και άλλες συναφείς διατάξεις ανέστειλαν στην πράξη τις όποιες διατάξεις του συντάγματος αναφέρονταν στα ατομικά δικαιώματα και στο εν γένει δημόσιο δίκαιο των Ελλήνων.³

Στην περιοχή των "δυναμικών" ερεισιμάτων της εξουσίας, την αστυνομία και κυρίως το στρατό, κυριαρχεί έντονα το πνεύμα του "πραιτωριανισμού".

Η ταύτιση του κράτους με το κόμμα και αντίστροφα, είναι πλήρης. Ειδικότερα στο στρατό διατηρείται το πνεύμα που καλλιέργησε στους αξιωματικούς η δικτατορία της 4ης Αυγούστου. Το πνεύμα αυτό ενίσχυσε η τραγική εμπειρία του εμφυλίου πολέμου.

Το πνεύμα αυτό θα πει αργότερα ο Π. Κανελλόπουλος "πρόσφερε στους αξιωματικούς τέτοιες παρωπίδες που ποτέ ως την ώρα εκείνη δεν είχαν προσφερθεί" και συνεχίζει "οι παρωπίδες αυτές δεν εμπόδισαν πολλούς που καλοπροαίρετα τις φόρεσαν να διακριθούν ως αξιωματικοί και να τιμήσουν μάλιστα την Ελλάδα στα πεδία των μαχών. Αλλά τους εμπόδισαν να γίνουν πολίτες".⁴ Η τελευταία παρατήρηση είναι κρίσιμη.

Σ' αυτό το πολιτικό υπόστρωμα καλλιεργείται και εκκολάπτεται η παραστρατιωτική οργάνωση ΙΔΕΑ (Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών).

Η διατήρηση των ΤΕΑ (Τάγματα Εθνοφυλακής Αμυνας) στην ύπαιθρο προεκτείνει τους δυναμικούς βραχίονες της εξουσίας και τους μηχανισμούς πολιτικού ελέγχου και χειραγώγησης του λαϊκού φρονήματος.

Μπορεί κανείς στο σημείο αυτό να παραλείψει, χάριν της οικονομίας του χώρου, τη λεπτομερή αναφορά στις συνέπειες αυτού του πλέγματος εξουσίας. Δεν μπορεί όμως να παραβλέψει ένα γεγονός που είναι ενδεικτικό και περιγράφει το όλο πολιτικό κλίμα της εποχής. Ποιό είναι αυτό;

Στις βουλευτικές εκλογές του 1956, του περίφημου τριφασικού εκλογικού συστήματος η Δημοκρατική Ένωση πήρε το 50% περίπου στα πολιτικά εκλογικά τμήματα και η ΕΡΕ 47%. Αντίθετα στα στρατιωτικά εκλογικά τμήματα η Δ.Ε. πήρε 19.3% και η ΕΡΕ

3. Μαύρη Βίβλος σελ.13

4. Π. Κανελλόπουλου: Ιστορικά Δοκίμια σελ.17

77.15%.⁵ Το γεγονός αυτό είναι κρίσιμο και η αριθμητική απόδειξη του γεγονότος είναι καταλυτικά ισχυρή. Τέλος, στο επίπεδο των ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους και ειδικότερα στην Ελληνική Ραδιοφωνία η κατάχρηση εξουσίας είναι πρωτοφανής. Η Ελληνική Ραδιοφωνία από απόψεως πολιτικής τοποθέτησης είναι μια ντροπή για ένα δημοκρατικό κράτος. Μόνον εις τα ολοκληρωτικά καθεστώτα παρουσιάζεται ανάλογον φαινόμενον.⁶ "Θα πρέπει να οργανωθεί επανάσταση εναντίον του Εθνικού Ραδιοφωνικού Σταθμού υπέρ του οριστικού κομματικού αποχρωματισμού του".⁷

Η κρίση του 1958 στα πλαίσια του συντηρητικού πολιτικού κόσμου φέρνει στην επιφάνεια το πρόβλημα της Ελληνικής Ραδιοφωνίας και οι καταγγελίες εκπροσώπων της συντηρητικής παράταξης επιβεβαιώνουν και ενισχύουν τους ισχυρισμούς της τότε δημοκρατικής αντιπολίτευσης και του δημοκρατικού κόσμου εν γένει.

Πιο συγκεκριμένα, κορυφαία στελέχη της συντηρητικής παράταξης όπως οι Π. Παπαληγούρας και Γ. Ράλλης καταγγέλλουν σε διακήρυξη τους στις 7-2-60 τα εξής:

"Αι μέθοδοι επαφής κυβερνήσεως και λαού, υπενθυμίζουν αδέξιες απομιμήσεις της προπαγανδιστικής τεχνικής του ολοκληρωτισμού. Η μωρία των ακαλαισθήτων τοιχοκολλήσεων συναγωνίζεται την μονοτονίαν των διαφημιστικών υμνωδίων της κυβερνήσεως. Το Ελληνικό Ραδιόφωνο αντί να είναι όργανον διαφωτίσεως και παιδείας κατέστη όργανον συσκοτίσεως και πολιτικής αποθλακώσεως του λαού".⁸

Οι εκλογές του '58 αναδεικνύουν την αριστερά, αξιωματική αντιπολίτευση. Το γεγονός αυτό όσο "δυσάρεστο" και αν ήταν για την κρατούσα τάξη, άλλο τόσο πρόσφορο στάθηκε σαν πρόσχημα για την ανασύνταξη του σκληρού πυρήνα του πολιτικού συστήματος με στόχο τη "σωτηρία" του!

Η ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '60

Α' φάση

**"Οι πρώτες απόπειρες εκσυγχρονισμού
και οι πρώτες συγκρούσεις στο εσωτερικό
του κατεστημένου, μήλον εξουσίας."**

Με αυτό το ιστορικό φορτίο η χώρα εισέρχεται στη δεκαετία του 1960.

Στην περιοχή του αστικού πολιτικού κόσμου ωριμάζει η ιδέα της ανασυγκρότησης του κεντρικού πολιτικού χώρου, με στόχο αφ' ενός την απομόνωση της ανερχόμενης αριστεράς και αφ' ετέρου τη διαμόρφωση όρων εναλλακτικής λύσης στα πλαίσια του κοινωνικοπολιτικού συστήματος.

Η εξέλιξη αυτή όσο και αν θεωρηθεί σαν κίνηση αυτοάμυνας του κρατούντος συστήματος άλλο τόσο δεν μπορεί να παραγνωρισθεί το γεγονός ότι η δημιουργία και δεύτερου κέντρου εξουσίας σε πολιτικό επίπεδο αποτελεί πράξη εκσυγχρονισμού του αστικο-

5. Μαύρη Βίβλος σελ.11

6. "Καθημερινή" 12.1.1958

7. "Καθημερινή" 12.1.1958

8. Διακήρυξη Παπαληγούρα-Ράλλη 7.2.1960

δημοκρατικού καθεστώτος και πρέπει να καταγραφεί σαν εξέλιξη θετική στο πλαίσιο του πολιτικού συστήματος εξουσίας της εποχής εκείνης.

Το γεγονός όμως αυτό δεν αρκούσε για την ομαλή εξέλιξη του δημόσιου βίου όπως θα δούμε παρακάτω. Οι εκλογές της 29-10-1961 επιβεβαιώνουν την επιφύλαξη αυτή. Η ΕΡΕ αναδεικνύεται και πάλι κυβέρνηση ενώ οι εκλογές αυτές καταγγέλλονται από τον Γ. Παπανδρέου σαν εκλογές βίας και νοθείας, ενώ εκδίδεται από την Ένωση Κέντρου σχετικό ντοκουμέντο με το δηλωτικό του γεγονότος τίτλο "Μαύρη Βίβλος"! Στο βιβλίο αυτό περιέχονται στοιχεία για το εκλογικό πραξικόπημα χωρίς να διαψευστούν από κανέναν. Αντίθετα μάλιστα δικαστικές αποφάσεις και άλλες αποκαλύψεις επιβεβαιώνουν το περιεχόμενό του.

Ετσι μπορούμε να προσυπογράψουμε την παρατήρηση του Σπύρου Λιναρδάτου στο βιβλίο του "Από τον εμφύλιο στη χούντα" ότι "η εκαυχρονοστική χειρονομία του δεύτερου κέντρου εξουσίας είχε το νόημα του δεύτερου ρόλου που επικυλάσσονταν στο κέντρο αυτό".

Γράφει λοιπόν ο Λιναρδάτος: "Ο Γ. Παπανδρέου μόνο λίγες μέρες πριν από τις εκλογές άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι το παρακράτος, οι αμερικανοί και το παλάτι, προορίζουν την Ε.Κ. για "εθνική" αντιπολίτευση και την ΕΡΕ για κυβέρνηση και γι' αυτό έστρεψαν τελικά τη βία και τη νοθεία εναντίον του κέντρου".

Η παρατήρηση αυτή του έγκριτου ιστορικού και δημοσιογράφου είναι δηλωτική ενός γεγονότος: Του γεγονότος ότι οι πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα είναι στη διάθεση των αφανών πλην πανίσχυρων μηχανισμών του παρακράτους και των ξένων διπλωματικών και στρατιωτικών αποστολών.

Σε κάθε όμως περίπτωση, η καταγγελία του εκλογικού αποτελέσματος, σαν προϊόντος βίας και νοθείας και η κήρυξη λίγο αργότερα του Ανένδοτου Αγώνα από τον Γ. Παπανδρέου αναδεικνύουν τη βαθιά κρίση πολιτικής νομιμοποίησης της κυβερνητικής πλειοψηφίας και αποκαλύπτουν τη συνολική κρίση του πολιτικού συστήματος.

Η κρίση αυτή επιβεβαιώνεται και βαθαίνει από το γεγονός ότι τα κηρύγματα του Ανένδοτου Αγώνα βρίσκουν απήχηση σε ευρύτατα λαϊκά στρώματα με αποτέλεσμα την εκδήλωση ενός δυναμικού δημοκρατικού κινήματος που κλονίζει τις βάσεις του "κλειστού" πολιτικού συστήματος και αμφισβητεί την κυριαρχία του. Πριν προχωρήσουμε παρακάτω πρέπει να πούμε παρενθετικά, συνοψίζοντας τα προηγούμενα ότι η αναπηρία του μετεμφυλιακού πολιτικού συστήματος εκφράζεται σε δύο επίπεδα: Πρώτον σε επίπεδο θεσμικό και δεύτερον σε επίπεδο πολιτικό. Η κρίση στο θεσμικό επίπεδο αναλύθηκε προηγουμένως, (πολίτευμα, περιοριστικοί νόμοι, έκτακτα μέτρα ψηφίσματος του εμφυλίου κ.ά.).

Στο πολιτικό επίπεδο, η κρίση, η αναπηρία της δημοκρατίας εκφράζεται στην αδυναμία εκδήλωσης του πολιτικού φρονήματος των πολιτών, στην αδυναμία δηλαδή διαμόρφωσης ελεύθερης πολιτικής βούλησης.

Οι παρακρατικοί μηχανισμοί, τα ΤΕΑ, το αστυνομικό κράτος καθιστούν τη "λαϊκή βούληση" προϊόν είτε απάτης είτε απειλής, είτε και των δύο μαζί, την εκφυλίζουν, την καθιστούν ελαττωματική. Η κατάσταση αυτή δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε τραγικά πολιτικά και κοινωνικά αδιέξοδα. Σε πολιτικό επίπεδο η δημοκρατική νομιμοποίηση της

εξουσίας αμφισβητείται ζωηρά. Στο δε κοινωνικό επίπεδο μια νεοπαγής νομενκλατούρα, η τάξη των προνομιούχων και των "ημετέρων" αποτελεί αβάσταχτη πρόκληση για το λαό.

Στο χώρο της οικονομίας οι νόμοι για την προσέλκυση ξένων κεφαλαίων δεν αποδίδουν τα αναμενόμενα. Το αμερικανικό κεφάλαιο δεν έχει επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Ελλάδα και οι παραγωγικές επενδύσεις του Ελληνικού κεφαλαίου της διασποράς έχουν αρχίσει χωρίς όμως να έχουν εκείνη τη βαρύτητα που θα δημιουργούσε την απαραίτητη χιονοστιβάδα της εκβιομηχάνισης και της ουσιαστικής ανάπτυξης.⁹ Έτσι τα μεν κοινωνικά αδιέξοδα προκαλούν την έντονη πολιτικοποίηση των προβλημάτων και αναζητούν πολιτική έκφραση, τα δε οικονομικά οδηγούν στο μαζικό εκπατρισμό του εργατικού δυναμικού της χώρας!

Μπροστά σ' αυτή την κατάσταση το "ένστικτο της αυτοσυντήρησης" του κρατούντος συστήματος εξουσίας το οδηγεί σε δύο εκουγχρονιστικές απόπειρες που αξίζει να καταγραφούν. Η μια είναι η συμφωνία σύνδεσης της χώρας μας με την ΕΟΚ που υπογράφηκε στις 9 Ιουλίου 1961 και άρχισε να εφαρμόζεται από την 1η Νοεμβρίου του 1962. Σαν δεύτερη μπορεί να καταγραφεί η απόπειρα του Κ. Καραμανλή το 1963 να τροποποιησει το σύνταγμα με τις "περίφημες" 22 προτάσεις της βαθείας τομής στο Σύνταγμα".

Οι προτάσεις αυτές αποσκοπούσαν στην τροποποίηση των συνταγματικών ρυθμίσεων για να επιτευχθεί συγκέντρωση εξουσίας στην εκτελεστική και να οργανωθεί η παρεμβατικότητα του κράτους στην οικονομία οπότε το κράτος να πλαισιώνει οργανωτικά την εκβιομηχάνιση και την οικονομική ανάπτυξη.

Οι προτάσεις αυτές περιείχαν επίσης μια σειρά από αυταρχικές ρυθμίσεις που αφορούσαν τις πολύπλευρες εκφάνσεις των ατομικών δικαιωμάτων (άρθρα που αφορούσαν την περίφημη "κατάχρηση δικαιώματος", την ελευθερία των κομμάτων, του τύπου, των βουλευτών, τα περί Συνταγματικού Δικαστηρίου κ.λ.π.).¹⁰ Η προσπάθεια αυτή, που ας σημειωθεί έμεινε στο στάδιο της απόπειρας, αξίζει ιδιαίτερου σχολιασμού για δύο λόγους. Πρώτον διότι η πρωτοβουλία ανήκει στον ηγέτη της συντηρητικής-ιστορικά φιλοβασιλικής-παράταξης, πρωτοβουλία που έρχεται σε αντίθεση με τις παραδόσεις της παράταξης, μια και τέτοια εξέλιξη ενισχύει την κυβέρνηση και αποδυναμώνει τη μοναρχία και δεύτερον διότι έχει κρίσιμη πολιτική και πολιτειακή σημασία.

Πριν όμως από αυτά πρέπει να σημειώσουμε ότι οι 22 προτάσεις για την αναθεώρηση του συντάγματος του 1952 αποτελούν κράμα του Γαλλικού (Γκωλικού) Συντάγματος του 1958 και του συντάγματος της πρωθυπουργικής (καγελαριανής) δημοκρατίας της Βόννης. Είναι δε οι προτάσεις αυτές διαποτισμένες από την πολιτική φιλοσοφία και το χαρακτήρα θα λέγαμε του εμπνευστή τους που απηχούν τις απόψεις του Thomas Hobbs όπως αυτές παρατίθενται στον Λεβιάθαν.

Με τη διαφορά ότι εδώ το ακαταμάχητο της εξουσίας περνά από τη μοναρχία στην κυβέρνηση!

9. Δ. Μπενά: Η εισβολή του ξένου κεφαλαίου στην Ελλάδα, Αθήνα 1976

10. Δ. Χαράλαμπος: Η κρίση της δεκαετίας του 60 και ο ρόλος του Γ. Παπανδρέου

Ωστόσο θα μπορούσε να ισχυρισθεί κανείς ότι η ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας, εξουσίας αιρετής, θα λειτουργούσε σαν αντίβαρο στις εξουσίες (αυθαιρεσίες) του στέμματος και θα αποδυνάμωνε τη μοναρχική αρχή του πολιτεύματος.

Η απόπειρα όμως αυτή, έστω και με την παραπάνω λογική, εκδηλώνεται σε μια ιστορική στιγμή, που αμφισβητείται όχι μόνο ζωηρά αλλά και βάσιμα η δημοκρατική νομιμοποίηση της κυβέρνησης που την επιχειρεί και δεύτερον η ενίσχυση των εξουσιών της εκτελεστικής εξουσίας, του κράτους δηλαδή, προκαλεί εύλογες ανησυχίες. Θα λέγαμε και αλλεργία, μια και η μετεμφυλιακή έννοια του κράτους παρακολουθείται από έναν επιθετικό προσδιορισμό απεχθή, "αστυνομικό κράτος"! Το γεγονός και μόνο αυτό αρκεί να αποδυναμώσει την όλη προσπάθεια μια και περιορίζει στο ελάχιστο τη λαϊκή υποστήριξη προς αυτή. Εκτός τούτων θα θέλαμε να παρατηρήσουμε ότι οι προτάσεις αυτής της αναθεώρησης του συντάγματος πάσχουν από πολιτειακής πλευράς. Διότι η ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας δεν ορθώνεται μόνο απέναντι στο μονάρχη. Ορθώνεται και απέναντι στο κοινοβούλιο και αποδυναμώνει την κοινοβουλευτική αρχή του πολιτεύματος. Διακατέχεται από το πνεύμα ότι η υπόθεση της εξουσίας είναι υπόθεση μόνο των "πατρικών"!.. Ετσι τη στιγμή που η χώρα αναζητούσε περισσότερη δημοκρατία και έπασχε από την αποδυνάμωση των αντιπροσωπευτικών θεσμών (κοινοβούλιο, τοπική αυτοδιοίκηση, συνδικαλισμός κ.λπ.) κάθε πρόταση προς την αντίθετη κατεύθυνση έστω και αν είχε διαφορετική από τη συζητούμενη τύχη θα έμεινε ανοιχτή σε κάθε αμφισβήτηση όσον αφορά τον εκσυγχρονιστικό της χαρακτήρα. Η απόπειρα αυτή εκτός των άλλων ήταν φυσικό να συναντήσει την αντίδραση των ανακτόρων, στη βάση της λογικής ότι όσο πιο αδύνατη είναι η κυβέρνηση τόσο πιο "απαραίτητος" είναι ο μονάρχης!..

Στο σημείο αυτό βρίσκεται η αιτία της διαφωνίας του στέμματος με τον πρωθυπουργό που εκδηλώνεται ανοικτά με αφορμή το επικείμενο ταξίδι του βασιλικού ζεύγους στο Λονδίνο και οδηγεί στην παραίτηση της κυβέρνησης.

Σ' αυτό το νοσηρό κλίμα την ίδια εποχή δολοφονείται στη Θεσσαλονίκη ο βουλευτής της αριστεράς και σταυροφόρος της ειρήνης Γρ. Λαμπράκης (22-5-1963).

Η δολοφονία αυτή από γνωστά όργανα του παρακράτους συντελείται με τη συνεργασία οργάνων της αστυνομίας αφυπνίζει τον πρωθυπουργό ο οποίος σε οργίλο ύφος δηλώνει "ποιός επιτέλους κυβερνά την Ελλάδα!";

Τα γεγονότα αυτής της περιόδου είναι το πάρθιον βέλος στη συνεργασία Καραμανλή-Ανακτόρων. Ωστόσο όμως τα αντανάκλαστα του κατεστημένου πολιτικού συστήματος δεν ατονούν και τα ανάκτορα διορίζουν πρωθυπουργό τον Π. Πιπινέλη, την πιο ακραία έκδοση του συντηρητισμού και του μοναρχισμού στην Ελλάδα, υπουργό των εξωτερικών της χούντας μετέπειτα.

Η αντίδραση σύσσωμης της αντιπολίτευσης είναι εντολή και η απειλή της Ε.Κ. για αποχή από τις εκλογές αναγκάζει τα ανάκτορα σε αντικατάσταση του Πιπινέλη από τον πρόεδρο του Αρείου Πάγου, Στυλιανό Μαυρομιχάλη, πρόσωπο κύρους και αποδεκτό από την αντιπολίτευση.

Η επιλογή του Στ. Μαυρομιχάλη, η κυβέρνηση του οποίου διεξήγαγε αδιάβλητες εκλογές, πρέπει να ερμηνευθεί ότι στους κύκλους των ανακτόρων άρχισε να "ωριμάζει" η

ιδέα πως δε θα ήταν σκόπιμο να εναντιωθεί ο θρόνος προς το διαμορφούμενο ρεύμα υπέρ της Ε.Κ. ούτε θα κινδύνευε άμεσα τουλάχιστον η υπόστασή του.

Ετσι "την ανάγκη φιλοτιμίας ποιούμενοι" οι ανακτορικοί κύκλοι "έπεισαν εαυτούς" ότι δε θα ήταν προς ζημία τους μια κυβέρνηση από άλλη πλειοψηφία προς το παρόν.

Αργότερα θλέπουμε...

Οι εκλογές που έγιναν στις 8-11-63 από την κυβέρνηση Μαυρομιχάλη αναδεικνύουν πρώτο, αλλά όχι αυτοδύναμο κόμμα την Ε.Κ. με 42% και την ΕΡΕ υπό Κ. Καραμανλή δεύτερο με 39%. Στο παρασκήνιο αποτυγχάνει απόπειρα των ανακτόρων για προσέγγιση των δύο μεγάλων κομμάτων και η κυβέρνηση παραιτείται δύο περίπου μήνες αργότερα παρά τη ψήφο ανοχής της αριστεράς. Ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης Κ. Καραμανλής παραιτείται από την ηγεσία της ΕΡΕ, ορίζει διάδοχό του τον Π. Κανελλόπουλο και αναχωρεί για το Παρίσι.

Κάτω απ' αυτές τις εξελίξεις ο δρόμος για έναν εκλογικό θρίαμβο του Γ. Παπανδρέου είναι ανοιχτός και δεν αργεί να έρθει. Η Ε.Κ. στις εκλογές της 18-2-1984 γίνεται κυβέρνηση με ποσοστό 53%. Οι εξελίξεις αυτές δεν αφήνουν περιθώρια στο παλάτι παρά αν "προσαρμοσθεί" και να τηρήσει τουλάχιστον τους τύπους.

Ωστόσο όμως αρνείται να παραιτηθεί από το "δικαίωμα" να έχει λόγο σε θέματα που αφορούν τη διακυβέρνηση της χώρας και ιδίως στα ευαίσθητα εκείνα θέματα που αφορούν την εξωτερική πολιτική και την Εθνική Αμυνα.

Η διατήρηση του υπηρεσιακού υπουργού, στρατηγού Δ. Παπανικολόπουλου στην πρώτη κυβέρνηση Παπανδρέου και ο διορισμός του "κοινής εμπιστοσύνης" Π. Γαρουφαλιά στην ίδια θέση στην αυτοδύναμη κυβέρνηση της Ε.Κ. είναι ενδεικτική αυτού του γεγονότος.

Β' φάση

Η Ενωση Κέντρου στην κυβέρνηση Η πιο σοβαρή απόπειρα υπέρβασης των αδιεξόδων της δεκαετίας του '60.

Οι εκλογές της 16-2-1964 διαμορφώνουν ένα νέο συσχετισμό δυνάμεων σε πολιτικό επίπεδο. Η κοινοβουλευτική όμως πλειοψηφία που στηρίζει την κυβέρνηση πάσχει από ανομοιογένεια και πολλά στελέχη της έχουν σαφή συντηρητικό προσανατολισμό. Παρά ταύτα όμως η νέα αυτή πραγματικότητα και η προσπάθεια που καταβάλλεται στο πλαίσιο αυτής, πρέπει να καταγραφεί σαν η πιο σοβαρή απόπειρα υπέρβασης των αδιεξόδων της δεκαετίας του '60 και εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας. Δεν αλλάζει οπωσδήποτε το Σύνταγμα, δεν αλλάζει οπωσδήποτε το πολίτευμα. Αλλάζει όμως το κλίμα. Και αρχίζει σιγά-σιγά μια προσπάθεια εκδημοκρατισμού της δημόσιας ζωής της χώρας.

Χωρίς τη φιλοδοξία απολογισμού αυτής της περιόδου και χωρίς την άνεση του χώρου, κρίνουμε ότι είναι σκόπιμο να κατατεθούν μερικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν αυτή την περίοδο, όπως η διάλυση ορισμένων παρακρατικών οργανώσεων (15-7-64), το νομοσχέδιο που ρυθμίζει τις επεμβάσεις των οργάνων της πολιτείας στον τομέα των

ατομικών δικαιωμάτων, το νόμο (436/2-7-64), για την αναλογική εκπροσώπηση των συνδικάτων και την εξυγίανση του συνδικαλιστικού κινήματος, την ίδρυση των πανεπιστημίων Πατρών και Ιωαννίνων, το διορισμό 1000 και πλέον καθηγητών στην ανώτατη κυρίως εκπαίδευση, την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας κ.ά.¹¹

Στον οικονομικό τομέα παρά τις επιφυλάξεις του ΟΟΣΑ το εθνικό εισόδημα αυξάνεται με ρυθμό 8,5% το 1964 ενώ για πρώτη φορά στην ιστορία της χώρας η βιομηχανική παραγωγή (28% υπερέβη τη συμμετοχή της αξίας της αγροτικής 25%), στο αγροτικό εισόδημα.¹²

Οι ιδιωτικές επενδύσεις σημειώνουν υψηλότατο ρυθμό προόδου, ενώ παράλληλα είναι υπό αναθεώρηση οι συμβάσεις με τις εταιρίες Esso-Pappas, Pechiney, και Sokony.¹³

Στην εξωτερική πολιτική είναι γνωστή η όλη συμπεριφορά και στάση της κυβέρνησης στο Κυπριακό και τα ανοίγματα στις βαλκανικές χώρες και τις χώρες του τότε ανατολικού μπλοκ με κορυφαίο γεγονός την πρόσκληση του πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου στην τότε Σοβιετική Ένωση.¹⁴

Πέραν αυτού στους κόλπους της κυβερνητικής πλειοψηφίας δυνάμεις αξιώνουν τολμηρότερες πρωτοβουλίες, ανάλογες με τις απαιτήσεις της Ελληνικής κοινωνίας και πιο συνεπείς με τη λαϊκή εντολή της 16.2.64.

Σε κυβερνητικό επίπεδο εκφράζονται οι δυνάμεις αυτές κυρίως από τον Α. Παπανδρέου "τα αιτήματα που προβάλλονται από αυτήν την ομάδα σχετίζονται με τις σχέσεις εξάρτησης της χώρας και με ζητήματα πολιτικού και κοινωνικού εκσυγχρονισμού".

Τα προβαλλόμενα αυτά αιτήματα όσο και ορισμένες πρακτικές σε "ευαίσθητους" τομείς της δημόσιας εξουσίας, πράγματα αυτονόητα σήμερα, άρκεσαν τότε ώστε να αποτελέσουν "πρόκληση" προς το κατεστημένο σύστημα εξουσίας.

Σαν άμεσες αλλά και εμφανείς αντιδράσεις του κατεστημένου μπορούν να καταγραφούν εκτός των άλλων το σαμποτάζ στα μηχανοκίνητα στον Εβρο, στο οποίο αναφέρεται για πρώτη φορά δημόσια το όνομα του μετέπειτα δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλου και η "αποκάλυψη" της υπόθεσης "ΑΣΠΙΔΑ" παραστρατιωτικής δήθεν οργάνωσης στην οποία γίνεται απόπειρα ανάμειξης του Α. Παπανδρέου.

Λίγο αργότερα αποκαλύπτεται στη βουλή από τον Γ. Παπανδρέου το σχέδιο "Περικλής" για τη βία και νοθεία του 1961. Παράλληλα όλο το σύστημα εξουσίας με πρωτοπόρο τον τύπο της δεξιάς διαμορφώνουν ένα κλίμα έντονα νοσηρό. Σ' αυτό το κλίμα η κυβέρνηση της Ε.Κ. κινείται με ένα ασταθές βήμα ενώ αρχίζει να κλιμακώνεται μια λαϊκή δυσαρέσκεια εξαιτίας της αδυναμίας που δείχνει η κυβέρνηση να ασκήσει ουσιαστική εξουσία παρά τα δειλά βήματα εκσυγχρονισμού.

11. J. Meynaud: Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα Μέρος Β' σελ.47

12. J. Meynaud: Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα Μέρος Β' σελ.47

13. J. Meynaud: Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα Μέρος Β' σελ.22-29

14. J. Meynaud: Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα Μέρος Β' σελ.25-30

Προς την αποστασία και τη Χούντα

Το Ρέκβιεμ της δημοκρατίας

Κορυφαία πολιτική αντίδραση αλλά και πρόκληση αλλαγής του σκηνικού πρέπει να θεωρηθεί η ομιλία του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης στην Πλατεία Κλαυθμώνος στις 16.2.1965 πρώτη επέτειο της νίκης της Ε.Κ. Στην ομιλία αυτή, για την οποία αργότερα μετανόησε, όπως ο ίδιος ο Π. Κανελλόπουλος ομολογεί, ζήτησε, ούτε λίγο, ούτε πολύ, την αποπομπή του Γ. Παπανδρέου από την εξουσία και του σχηματισμού άλλης κυβέρνησης από την ίδια βουλή.

Ενα χρόνο ακριβώς αργότερα και στον ίδιο χώρο για το θέμα αυτό ο Γ. Παπανδρέου θα πει: "Πρώτος ο αρχηγός της ΕΡΕ έδωσε το μήνυμα: να φύγει ο Παπανδρέου! Το μήνυμα ήτο πρωτάκουστο! Δια πρώτην φοράν εις την πολιτικήν ιστορίαν και όχι μόνον της ιδικής μας χώρας, αρχηγός της αντιπολιτεύσεως διεκδικεί να ορίση τον αρχηγόν της συμπολιτεύσεως. Η δήλωσις αύτη επετελεί ενθάρρυνσιν εις τους υποψηφίους αποστάτας να το τολμήσουν και υπόσχεσιν ότι θα εύρουν την στήριξιν της ΕΡΕ! Η ατυχής αυτή αναφορά και η μετέπειτα στάση του αρχηγού της ΕΡΕ υπήρξε η πιο σοβαρή πολιτική προϋπόθεση ανατροπής της κυβέρνησης της Ε.Κ. Αλλωστε το παλάτι ανέκαθεν ήταν αντίθετο στις ισχυρές πλειοψηφίες, στις ισχυρές προσωπικότητες, στις ισχυρές γενικά πολιτικές "πιέσεις" στα πλαίσια πάντα της φιλοσοφίας του "διαίρει και βασίλευε"!

Το σκηνικό λοιπόν ήταν έτοιμο και δεν χρειαζόταν παρά η διαφωνία του υπουργού Εθνικής Αμυνας Πέτρου Γαρουφαλιά με τον Πρωθυπουργό στο θέμα της αντικατάστασης του αρχηγού ΓΕΣ στρατηγού Ι. Γεννηματά. Η διαφωνία αυτή εξ ορισμού συνιστούσε λόγο παραίτησης του υπουργού σαν ελάχιστο δείγμα πολιτικής ευαισθησίας και σαν στοιχειώδη συμμόρφωση προς τους κανόνες της δημοκρατικής τάξης.

Η άρνηση του υπουργού να παραιτηθεί και η άρνηση των ανακτόρων στη συνέχεια να αναλάβει το ΥΠ.ΕΘΑ ο ίδιος ο Πρωθυπουργός έθεσε με τρόπο έντονο και εναργή το θέμα της ομαλής λειτουργίας του πολιτεύματος.

Η κλιμάκωση της κρίσης μέσα από την ανταλλαγή των επιστολών Βασιλέως και Πρωθυπουργού αναδεικνύουν κατά τρόπο περίτρανο την αντίληψη που έχει στην Ελλάδα ο θρόνος για το λόγο του.

Από το γράμμα αλλά κυρίως από το πνεύμα που εμπνέοντο οι βασιλικές επιστολές μπορεί να συμπεράνει κανείς το σκοπούμενο!

Η "αβασάνιστη" - σκόπιμη θα λέγαμε εμείς - αποδοχή των πληροφοριών ως αληθών για την ύπαρξη της οργάνωσης "ΑΣΠΙΔΑ" ενώ ακόμα οι ανακρίσεις βρίσκονταν σε εξέλιξη είναι ενδεικτική. Γράφει λοιπόν προς τον πρωθυπουργό ο βασιλεύς "εξεπορεύθη επαναστατική συνωμοτική οργάνωσις εις τα ενόπλους δυνάμεις, μοναδικόν σκοπόν έχουσα την ανατροπήν του Συντάγματος της χώρας και την επιβολήν δικτατορίας ελεεινής μορφής, αποκρουστικής εις πάντα ελεύθερον άνθρωπον"¹⁵ και παρακάτω προχωρεί: "Σας απευθύνω έκκλησιν να σταματήσετε αμέσως πάσαν δραστηριότητα καταλυτικήν των θεμελιωδών

κανόνων της λειτουργίας του πολιτεύματος και πρόξενον πολιτικής αναταραχής και κλο-νισμού του αισθήματος ασφαλείας των πολιτών¹⁶

Στη δεύτερη βασιλική επιστολή αποτυπώνεται ανάγλυφα το πνεύμα που διακατεί-χε το στέμμα σχετικά με τις ένοπλες δυνάμεις: "Δια την κατίσχυσιν της αρχής ότι αι ένοπλοι δυνάμεις ανήκουν μόνον εις το Έθνος... είμαι ταγμένος να επαγρυπνώ δια την πιστήν τήρησιν της αρχής, και σας έχω είπει ότι διεπίστωσα σοβαροτάτας παραβάσεις αυτής".¹⁷

Το πώς αντιλαμβάνονταν το ρόλο των ενόπλων δυνάμεων το στέμμα, οι ένοπλες δυνάμεις ο "ΙΔΕΑ" και οι βασιλικοί άνδρες ένοστολοι και μη εν γένει καθώς και την έννοια του έθνους το περιγράφει ανάγλυφα και παραστατικά ο Π. Κανελλόπουλος στο βιβλίο του "Ιστορικά Δοκίμια". Παρά το γεγονός ότι ο Πρωθυπουργός προσπάθησε να πείσει τον άνακτα ότι οι απόψεις του ήταν έργο "ολέθριων συμβούλων" εκείνος επέμεινε να γράψει επιστολές-τις οποίες ο πρωθυπουργός τις ονόμασε λιβέλλους-στο ίδιο πάντα πνεύμα.

Έτσι σύμφωνα με τη συνολική συμπεριφορά του συστήματος εξουσίας και τα άλλα ιστορικά στοιχεία πρέπει να δεχτούμε ότι τα ανάκτορα οδηγούσαν συνειδητά στη ρήξη μια και γνώριζαν από τις επιστολές του πρωθυπουργού ότι δεν εδέχετο να είναι "πρωθυπουρ-γός υπό απαγόρευσιν". Υπό τις συνθήκες αυτές η συνάντηση βασιλέως-πρωθυπουργού στις 15.7.1965 έμελλε να αποβεί μοιραία για τη δημοκρατία. Η παραίτηση της κυβερνή-σεως της Ε.Κ., η ορκωμοσία της πρώτης κυβέρνησης των αποστατών υπό του Γ. Αθανασιά-δη-Νόβα, πρόεδρο μέχρι τότε της βουλής, η δημοσίευση της αλληλογραφίας βασιλέως-πρωθυπουργού και τέλος το διάγγελμα του Γ. Παπανδρέου (μεταδόθηκε στις 1.30 μετά τα μεσάνυχτα της 15ης Ιουλίου 1965 ύστερα από σφοδρή πάλη ανάμεσα στους πρώτους υπουργούς του κλιμακίου Νόβα-Μητσοτάκη, Τούμπα-και την άρνηση του διευθυντή του Ε.Ι.Ρ. Σάκη Πεπονή να παραδώση τη ραδιοφωνία στους αποστάτες!) το οποίο πυροδότησε μαζικότερες λαϊκές αντιδράσεις προδικάζαν μια περίοδο οξύτητας και ανωμαλίας.

Χάριν της Ιστορίας παραθέτουμε το διάγγελμα του Γ. Παπανδρέου:

Διάγγελμα Γ. Παπανδρέου

Προς τον Ελληνικόν Λαόν

"Συντελεσθή σήμερον παραβίασις του πολιτεύματος. Η κυβέρνησις του λαού, εξη-ναγκάσθη εις παραίτησιν και εκλήθη να κυβερνήσῃ μία ομάς προδοτών της Ενώ-σεως Κέντρου. Καταγγέλλω προς τον δημοκρατικόν κόσμον της χώρας την ομάδα των προδοτών και τον καλώ εις πάνδημον ειρηνικὴν εκδήλωσιν εναντίον της προ-δοσίας".

Η έκρηξη των λαϊκών εκδηλώσεων κομίζει το αίτημα της τήρησης του συντάγματος και συνοψίζεται στην επίκληση και αναφώνηση του ακροτελευταίου άρθρου του συντάγμα-τος που συνθηματοποιείται: 114. Το δε ερώτημα "Ποιός κυβερνά την Ελλάδα" που θέτει ο Γ. Παπανδρέου γίνεται κυρίαρχο πολιτικό αίτημα, συσπειρώνει γύρω του ευρύτατες λαϊκές δυνάμεις και "αποβαίνει" τις όποιες δυσάρεσκες είχαν προκαλέσει οι αδυναμίες της κυβέρνησης της Ε.Κ.

16. 15η ΙΟΥΛΙΟΥ: πρόσωπα και ντοκουμέντα σελ.11 πρώτη επιστολή βασιλιά

17. 15η ΙΟΥΛΙΟΥ: πρόσωπα και ντοκουμέντα σελ.15 Β' επιστολή Γ. Παπανδρέου

Στις εκδηλώσεις με πρωτοπορία της Νεολαίας του Κέντρου (ΕΔΗΝ) και της Αριστεράς (Νεολαία Γρ. Λαμπράκη) οι κυβερνήσεις των αποστατών καταγγέλλονται σαν "κυβερνήσεις προδοτών" και διαμορφώνεται ένα έκδηλο αντιμοναρχικό ρεύμα.

Στις εκδηλώσεις επίσης κάνει ξανά την εμφάνισή του το αστυνομικό κράτος, το κράτος της βίας, ενώ σε μια από αυτές δολοφονείται ο φοιτητής Σωτήρης Πέτρουλας. Σημειώνουμε ακόμα ότι στο δεκαπενθήμερο της κυβέρνησης Τσιριμώκου στις εκδηλώσεις εμπλέκονται προβοκάτορες που πυρπολούν το κέντρο της Αθήνας και προκαλούν σοβαρές ζημιές σε σπίτια και καταστήματα.

Παρά ταύτα οι δυνάμεις που καθοδηγούν την ανωμαλία επιμένουν να απορρίπτουν το αίτημα για άμεσες εκλογές, που υποβάλλει η Ε.Κ. και η ΕΔΑ, με πρόσχημα της προηγούμενης εκτόνωσης της κατάστασης.

Και προχωρούν στη "σαλαμοποίηση" της πλειοψηφίας και με πρωτοφανή σε ανηθικότητα μέσα εξαγοράζουν συνειδήσεις βουλευτών και αρχίζουν το δεύτερο κυβερνητικό κλιμάκιο υπό τον εαμογενή βουλευτή και υπουργό του κέντρου Ηλία Τσιριμώκο, το οποίο καταψηφίζεται στη Βουλή όπως και το πρώτο του Νόβα. Καρπός όλης αυτής της "εκστρατείας" είναι η εξασφάλιση της ισχνης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας των 152 εδρών (αποστάτες - Μαρκεζίνης - ΕΡΕ) και ο σχηματισμός της τρίτης κυβέρνησης των αποστατών υπό τον Στ. Στεφανόπουλο.

Η κυβέρνηση αυτή ορκίστηκε το Σεπτέμβριο του 1965 και ανατράπηκε το Δεκέμβριο του 1966. Κατά τη διάρκεια αυτής της κυβέρνησης και ενώ το λαϊκό αίσθημα ήταν έκδηλα αντίθετο προς αυτή, συντελείται η αποδόμηση όλων των θεσμικών και πολιτικών εκουγχρονιστικών παρεμβάσεων της Ε.Κ. για τον εκδημοκρατισμό και ο σταδιακός εκμοναρχισμός του δημοσίου βίου της χώρας.

Την κυβέρνηση αυτή των αποστατών αντικατέστησε η κυβέρνηση Ι. Παρασκευόπουλου ύστερα από συμφωνία Γ. Παπανδρέου, Π. Κανελλόπουλου και ανακτόρων, το περίφημο μνημόνιο όπως επεκράτησε να λέγεται - υπογράφηκε άλλωστε - προκειμένου να οδηγήσει τη χώρα στις εκλογές στις 28.5.1967.

Η πρωτοβουλία αυτή πρέπει να θεωρηθεί προϊόν της όψιμης αφύπνισης του συντηρητικού κόσμου και ιδιαίτερα της μερίδας εκείνης που εξέφρασε ο Γ. Κανελλόπουλος.

Από δε την πλευρά των ανακτόρων πρέπει ο "συμβιβασμός" αυτός να ερμηνευθεί σαν ελιγμός αυτοσυντήρησης χωρίς να αλλάζει τη φύση, το χαρακτήρα, το θεσμό ούτε τη νοοτροπία των εκπροσώπων του.

Την κυβέρνηση αυτή διαδέχτηκε η κυβέρνηση Π. Κανελλόπουλου που σχηματίστηκε στις 3 Απριλίου 1967 για να διενεργήσει τις εκλογές στις 28 Μαΐου του ίδιου έτους, εκλογές που ουδέποτε έγιναν διότι η κυβέρνηση αυτή ανετράπη στις 21 Απριλίου 1967 από τη χούντα των Συνταγματαρχών.

Μερικές ακόμα συνοπτικές παρατηρήσεις

Πριν κλείσουμε αυτό το σημείωμα θεωρούμε απαραίτητο να καταθέσουμε ακόμη μερικά στοιχεία που ενισχύουν τον ισχυρισμό ότι στα πλαίσια του μεταπολεμικού συστήματος

εξουσίας το κράτος και ιδιαίτερα το παρακράτος ήσαν ικανά-όπως αποδείχθηκε και ιστορικά-να ανακόψουν κάθε απόπειρα εκσυγχρονισμού.

Και πρώτα πρώτα σχετικά με το εκλογικό πραξικόπημα των εκλογών του 1961 ο τότε υπηρεσιακός υπουργός Εθνικής Αμυνας πτέραρχος ε.α. Χαράλαμπος Ποταμιάνος στο βιβλίο του "Ο Κωνσταντίνος τότε και τώρα" 33 χρόνια μετά το '61 ομιλεί για "τεράστια καλά οργανωμένη πλεκτάνη" και συνεχίζει: "Έγιναν οι εκλογές και τα αποτελέσματα στο στρατό με έκαναν να αισθάνομαι πολύ άσχημα. Δε θυμάμαι τα ποσοστά αλλά ο στρατός ψήφισε συντριπτικά υπέρ της ΕΡΕ".

Σχετικά επίσης με το ίδιο θέμα για το σχέδιο "Περικλής" ο Π. Κανελλόπουλος θα γράψει: "Σήμερα νομίζω ότι είχα μάλλον άδικο εγώ και ότι η ερμηνεία του Γ. Παπανδρέου ήταν ίσως η ορθή".¹⁸

Επίσης για το ίδιο θέμα αλλά και για την "αντιμετώπιση του κομμουνισμού" ο ίδιος πολιτικός θα γράψει στον Κωνσταντίνο

Τον Ιανουάριο του 1966. Για το πρώτο θέμα:

"Υπάρχουν νίκες που είναι ατυχείς. Δεν θα ήταν τάχα πολύ καλύτερα, αν δεν έφερνε ο λαός νικήτρια την ΕΡΕ στις εκλογές του 1961 και αν είχαμε τότε μια βουλευτική περίοδο που θα έδινε στη χώρα είτε κυβέρνηση κέντρου, είτε κυβέρνηση συνασπισμού".¹⁹

Για το δεύτερο: "Δεν αντιμετωπίζεται με πληρωμένους αλήτας ο κομμουνισμός που είναι παγκόσμιο κίνημα και έχει σοβαρά αίτια που προκαλούν σχεδόν θρησκευτικών φανατισμών".²⁰

Ακόμη ο ίδιος πολιτικός για την αποστασία θα γράψει προς τον Κωνσταντίνο: "Το χειρότερο είναι ότι η απόσπασις των αναγκαίων βουλευτών από τον κ. Παπανδρέου δια να φθάσει η πλειοψηφία εις τον αριθμό 152 έγινε με εξαγοράν συνειδήσεων, με υπουργοποίηση ανθρώπων που δεν θα εγίνοντο ποτέ με άλλας συνθήκας υπουργοί, ακόμη δε και με άλλα απαράδεκτα μέσα που τα πληροφορήθην εξωδίκως αργότερα" και συνεχίζει: "Χαλασμένες συνειδήσεις δεν στηρίζουν καθεστώτα, δεν σώζουν έθνη, δεν ανορθώνουν κράτη".

Επίσης σε άλλη του επιστολή το Μάρτιο του 1967 προς το βασιλέα αναφέρει: "Είμαι βέβαιος-υπερβέβαιος-ότι οι βόμβοι των τελευταίων δέκα ημερών είναι έργο ηλιθίων εγκεφάλων της ιδικής μας παρατάξεως".²¹

Στην ίδια επιστολή επίσης αναφέρει για την υπόθεση "ΑΣΠΙΔΑ" και την ανάμειξη του Α. Παπανδρέου σ' αυτήν: "... δεν υπάρχουν εις τον φάκελον ούτε ενδείξεις εις βάρος του Ανδρέα Παπανδρέου".²²

Ακόμη για το ίδιο θέμα η εφημερίδα "Το Βήμα" σε ανταπόκρισή της από το Λονδίνο αναδημοσιεύει στις 24.7.1966 σχόλιο της βρετανικής επιθεώρησης "Εκόνομιστ" σύμφωνα με το οποίο "Αι ανακρίσεις συνεχίζονται επί έτος αλλά δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι ο κ.

18. Π. Κανελλόπουλου: Ιστορικά δοκίμια σελ. 72

19. Π. Κανελλόπουλου: Ιστορικά δοκίμια σελ.53

20. Π. Κανελλόπουλου: Ιστορικά δοκίμια σελ. 52

21. Π. Κανελλόπουλου: Ιστορικά δοκίμια σελ.129

22. Π. Κανελλόπουλου: Ιστορικά δοκίμια σελ.72

Ανδρέας Παπανδρέου είχαν οιαδήποτε ανάμειξιν εις την υπόθεσιν αυτήν". Παρά ταύτα διατάσσεται από τον ανακριτή Σώκρ. Σωκρατίδη η προφυλάκιση του Α. Παπανδρέου, και ζητείται προς τούτο η άρση της βουλευτικής του ασυλίας. Όλα αυτά δείχνουν ότι η επιτροπή ήταν δρομολογημένη, το παρακράτος πανίσχυρο και η δημοκρατία ανίσχυρη να αντισταθεί.

Συμπεράσματα

Από την παράθεση των γεγονότων και την παραβολή των στοιχείων που συνθέτουν τη μεταπολεμική-μετεμφυλιακή ιστορική περίοδο μπορούμε συνοπτικά να παρατηρήσουμε.

1. Οτι η έκβασις του εμφυλίου πολέμου διευκόλυνε δυνάμεις που διαμορφώθηκαν την περίοδο του μεσοπολέμου σαν προϊόντα του διχασμού να επικρατήσουν και στη μεταπολιτευτική Ελλάδα. Την κατάσταση αυτή διευκόλυνε και η δυνατότητα παρέμβασης των ξένων διπλωματικών αποστολών-ιδιαίτερα των Αμερικανικών-με συνέπεια την παγίωση μηχανισμών χειραγώγησης της δημόσιας ζωής.
2. Οι μηχανισμοί υπονόμησης της δημοκρατίας αλλά και καταστολής ακρωτηριάζουν τη δημοκρατία και την καθιστούν ανάπηρη.
3. Το επίσημο κράτος δεν είναι ευεπίφορο σε αλλαγές το δε παρακράτος "εγγυάται" τη λειτουργία ενός κλειστού συστήματος εξουσίας.
4. Η αστική τάξη στην Ελλάδα δεν μπόρεσε να συγκροτηθεί ούτε μετά τον εμφύλιο, και όσοι ανέλαβαν να την εκπροσωπήσουν σε πολιτικό επίπεδο βαρύνονταν στην πλειοψηφία τους με αμαρτήματα συνεργασίας με τον κατακτητή και διαπνέονταν από έντονη εξαρτησιακή διάθεση. *Ακόμη εξαιτίας των συχνών και μεγάλων εθνικών συμφορών τα ελληνικά εθνικά στρώματα, δεν μπόρεσαν ποτέ να ριξουν ρίζες και να εδραιωθούν όσο οι αστικές τάξεις άλλων ευρωπαϊκών χωρών που γνώρισαν μια ομαλότερη και πρωϊμότερη οικονομική ανάπτυξη. Ετσι υφίστανται με άλλα λόγια στην Ελλάδα κύκλοι με συμπεριφορά μεγαλοαστική, όχι όμως και μια γνήσια εθνική ιθύνουσα τάξη".²³
5. Οι αλληπάλληλες κρίσεις δημοκρατικής νομιμοποίησης της πολιτικής εξουσίας (εκλογές 1956-1961), η καταστολή η μακρά και εκβιαστική μονοκομματική διακυβέρνηση το αστυνομικό κράτος και κυρίως το παρακράτος όχι μόνο εκφράζουν την παθολογία του συστήματος αλλά και την επιδεινώνουν.
6. Οι όποιες απόπειρες αστικού εκσυγχρονισμού και υπέρβασης των οικονομικών και κοινωνικών αδιεξόδων της δεκαετίας του '60 όπως η συμφωνία σύνδεσης με την ΕΟΚ, η απόπειρα τροποποίησης του συντάγματος από τον Κ. Καραμανλή-ανεξάρτητα από τη συμφωνία ή τη διαφωνία με το περιεχόμενό τους - η ανασυγκρότηση του κεντρικού χώρου με την ΕΚ και σύντομη διακυβέρνηση της χώρας απ' αυτήν δεν μπορούσαν να βρουν πρόσφορο έδαφος να ευδοκιμήσουν.
7. Το "σύστημα" δεν άφησε ποτέ τη δημοκρατία να σταθεί και στα δύο της πόδια. Η ανατροπή της κυβέρνησης της ΕΚ και ο ακρωτηριασμός μιας γνήσιας κοινοβουλευ-

τικής πλειοψηφίας επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό ότι το "σύστημα" ανέχονταν τη δημοκρατία μόνο στο μέτρο που ήταν "ανάπηρη".

8. Χωρίς ελευθερία, χωρίς ισοπολιτεία, χωρίς τελικά δημοκρατία το σύστημα διακυβέρνησης δεν ήταν ικανό να υπηρετήσει ούτε εκείνους για τους οποίους υποτίθεται ότι υπήρχε. Ετσι η "αφύπνιση" της τελευταίας στιγμής των δύο μεγάλων αστικών κομμάτων δεν μπορούσε να το σώσει. Ο "θάνατός" του ήταν αναπόφευκτος. Και αναγκαστικά στο μέλλον το έργο του εκδημοκρατισμού και του εκσυγχρονισμού της εθνικής ζωής θα πρέπει να ξαναρχίσει και πάλι από το μηδέν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Meunaud, J. *Πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα* Μέρος Β'*

Λιναρδάτου Σπ., *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*

Κανελλόπουλου Π., *Ιστορικά δοκίμια*

Πράκτικά του Συμβουλίου του Στέμματος 1 και 2 Σεπτεμβρίου 1965

15 ΙΟΥΛΙΟΥ, Πρόσωπα και ντοκουμέντα

Μαύρη Βίβλος του εκλογικού πραξικοπήματος της 29/10/1961

Χαραλάμπη Δημ., *Η κρίση της δεκαετίας του '60 και ο ρόλος του Γ. Παπανδρέου.*